

PROSTOR IN KRIMINALITETA

V svoji monografiji *Prostorsko-časovna organizacija bivanja* (Mlinar, 2008: 126) se avtor dotika tudi vprašanja kriminalitete ter vpliva le-te na občutek varnosti ljudi v njihovem ožjem življenjskem okolju. Povezanost kriminalitete in prostora je tema, s katero se ukvarja tudi kriminologija, ko proučuje pojavne oblike kriminalitete in načine njenega preprečevanja.

1. Tako teoretike kot praktike je zanimala razprostranjenost kaznivih dejanj v prostoru, zlasti gostitve kraja izvršitve kaznivega dejanja in gostitve prebivališča storilcev kaznivih dejanj. Ugotovitve o obeh pojavih so lahko pomembne za preprečevanje kaznivih dejanj. V tem kratkem prispevku se bom omejila na prikaz dveh šol, od katerih je ena imela v preteklosti precejšen vpliv na oblikovanje kriminalitetne politike, druga pa je aktualna danes.

2. Od začetka 20. stoletja dalje sta dva ameriška sociologa (Clifford R. Shaw in Henry D. McKay) proučevala vpliv okolja na kriminaliteto. Pri svojem delu sta združila dotedanja spoznanja o tem, da je kriminaliteta različno razporejena po različnih delih urbanega območja in spoznanja teorije o socialni dezorganizaciji iz dvajsetih let 20. stoletja, ki je ugotavljala, da v družbi prihaja do dezorganizacije zaradi tega, ker se je zmanjšal vpliv družbenih pravil na posameznika v skupini. Shaw in McKay sta med letoma 1900 in 1906, 1917 in 1923 ter 1927 in 1933 proučevala krajevno razširjenost mladoletniškega prestopništva v Chicagu; pri tem sta izhajala s stališča, da je ta pojav (značilen za mlade moške iz spodnjega razreda) normalna oblika reakcije družbene, kulturne in strukturne značilnosti ožjega okolja. Mestno območje sta razdelila na pet koncentričnih krogov in znotraj njih ugotavljala njihove socialne značilnosti ter stopnjo mladoletniškega prestopništva. Po njunem mnenju je mladoletniško prestopništvo povezano s socialno dezorganizacijo urbanih okolišev; ta pa je bila večja v deprivilegiranih okoljih. Raziskave Shawa in McKaya so imele velik vpliv na kasnejše raziskovanje tega pojava (Shaw, McKay, 1969). V Sloveniji so vplivale na raziskovanje gostitev kaznivih dejanj in storilcev v Ljubljani (Pečar, 1971).

3. Situacijska prevencija je novejša usmeritev v kriminologiji in kriminalitetni politiki, katere podlaga je teorija racionalne izbire. Poenostavljeno rečeno, po njej storilci stremijo k osebni koristi s kriminalnim vedenjem, kot racionalna bitja pa se odločajo v skladu s tveganjem, da bodo odkriti, in v skladu s stopnjo ugodja, zadovoljstva, ki ga bodo dosegli

s kaznivim dejanjem. Preventivni programi, ki so jih oblikovali na podlagi takega izhodišča, so zato poskušali zmanjšati storilčevo ugodje, povečati tveganje, da bo storilec odkrit in/ali zmanjšati priložnosti za izvršitev kaznivega dejanja. Teorijo, ki se je oblikovala v začetku 90. let 20. stoletja in je nastala deloma kot kritika pozitivističnih teorij, ki so videle v prestopniku posameznika, ki je drugačen od nekriminalnih, so razvili v raziskovalni enoti britanskega notranjega ministrstva, zato se je najprej uveljavila prav tam.

Bistvo programov situacijske prevencije, ki so jih uvajali v mestna okolja, je bilo zmanjšanje priložnosti za izvrševanje kaznivih dejanj (na primer: zmanjšanje tatvin avtomobilov s tem, da se poveča število varovanih parkirišč; zmanjšanje vlomov v stanovanja s tem, da se v stanovanjske bloke nastavi hišnika in se s tem poveča nadzor; nadzor TV-kamer v trgovinah in na prireditvah; fizični ukrepi za zmanjšanje vlomov v trgovine). Poglavitni očitek takim vrstam preprečevalnih programov je bil v tem, da se z njihovo uvedbo kriminaliteta samo preseli na drug, (še) ne zavarovan prostor. Ta usmeritev je kasneje razvila še druge programe: preprečevanje kriminalitete z ustreznim prostorskim načrtovanjem, policijsko delo, usmerjeno v lokalno skupnost in v preprečevanje kaznivih dejanj (prim. Kanduč, 1999).

334

Te usmeritve so bile po izhodišču večinoma pragmatične; hotele so zmanjšati število kaznivih dejanj na določenem prostoru, in to jim je v precejšnjem delu tudi uspelo. Njihov učinek pa je omejen, saj ne odpravljajo vzrokov za nastajanje kriminalitete. Stranski učinki preprečevalnih programov te vrste so lahko neprijetni ali celo zastrašujoči, saj gre pogosto za na zunaj vidne ovire za izvršitev kaznivih dejanj (namestitve TV-nadzornih kamer, nadzori v trgovinah); zlasti pa povzročajo delitev na »naše«, ki s(m) o nedelinkventni, in »vaše«, ki so delinkventni. V končni posledici ta usmeritev pripomore k nastajanju »izključujoče« družbe, »družbe trdnjave«, v kateri se manjši privilegirani del obdaja s sodobnimi varnostnimi napravami, da bi znotraj živel »varno«, drugi, deprivilegirani del pa ostaja izključen v svojih »ne-varnih«, getoiziranih okoljih.

V Sloveniji raziskav, ki bi bila vezane na izhodišča situacijske prevencije, doslej nismo opravljali. Mlinarjeve ugotovitve pa kažejo, da bi si bilo mogoče zamisliti preventivni program, s katerim bi poskušali s pomočjo določenih omejevalnih ukrepov zmanjšati število kaznivih dejanj (na primer dejanja, povezana z mamili), zaradi katerih se stanovalci počutijo manj varne v svojem življenjskem okolju. Ob tem bi ostalo odprto vprašanje, ali bi taki ukrepi v resnici zmanjšali tovrstna kazniva dejanja ali pa bi storilci le-ta prenesli v druge dele okolja.

LITERATURA

- Kanduč, Z. (1999): Kriminologija: (stran)poti vede o (stran)poteh. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Mlinar, Z. (2008): Prostorsko-časovna organizacija bivanja, 126.
- Pečar, J. (1971): Gostitve nekaterih deviantnih pojavov v Ljubljani, Raz. št. 43, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani.
- Shaw, Clifford R. and McKay Henry D. (1969): Juvenile delinquency and Urban Areas, Chicago University Press.